

Kirkefond

Etter Kirkeordningen § 21

Anders Nyhuus

anders.nyhuus@trysil.kirken.no

Konstituert kirkeverge, Trysil kirkelige fellesråd

17. mars 2025

Innhold

1	Bakgrunn	1
2	Rettslig grunnlag	2
3	Historisk bakgrunn for kirkefond	3
3.1	NOU 1989:7, Hille-utvalget	3
3.2	NOU 2006:2, Gjønnnes-utvalget	6
4	Vurdering	7
4.1	Testamentets ordlyd og arvens formål	7
4.2	Fellesrådets fond	7
4.3	Dispensasjonsmuligheten i kirkeordningen § 21.	8
4.4	Hensiktsmessighet opp mot kirkens finansierungsordning . . .	8
4.5	Økonomisk vurdering	9
5	Konklusjon	10
	Referanser	10

1 Bakgrunn

Trysil kirkelig fellesråd mottok gjennom testamente en arv på ca. 1,9 millioner kroner i 2019, jf. skifteattest fra Sør-Østerdal tingrett datert 16.07.2019.

Skifteattesten er i tråd med kirkeordningen § 17 om kirkelig fellesråds oppgaver på vegne av soknet.

Bakgrunnen for nærværende notat er en henvendelse fra Trysil menighetsråd til fellesrådets leder om renter eller avkastning på kapitalen fra den testamentariske gaven til Trysil kirkelige fellesråd fra Flendalen/Granheim, utfra et premiss eller en påstand om at dette er å betrakte som et kirkefond etter Kirkeordningen § 21.

I fondsoversikten i regnskapet til Trysil kirkelige fellesråd er arven bokført som bundet fond med betegnelsen *Flendalen/Granheim kirkefond*. Begrepet “kirkefond” i denne sammenhengen er feil, og egnet til å forårsake misforståelser i disponeringen av midlene.

Testamentets ordlyd er:

Trysil Kirke skal overta $\frac{1}{2}$ og som skal øremerkes påkostning av kirkebygget eller kjøp av nødvendig utstyr til kirken, som orgel eller annet som er nødvendig til de kirkelige aktiviteter.

Testamentsfullbyrder har ved to anledninger (eposter hhv. 2020 og 2024) gjort vurderinger som har relevans her:

Videre er bestemmelsen negativt avgrenset mot ordinære driftsutgifter (lønn til ansatte m.v.).

og:

Rent vedlikehold og drift faller da etter mitt skjønn utenfor testators ønske.

2 Rettslig grunnlag

Kirkefond ble hjemlet i lov første gang i kirkeloven av 1897. Denne loven holdt seg i stor grad i nesten 100 år (med noen oppdateringer), frem til 1996, da den ble erstattet av ny kirkelov. Som en konsekvens av skillet mellom kirke og stat, ble kirkeloven av 1996 videre erstattet av Lov om tros- og livssynssamfunn (trossamfunnsloven) av 2020, der mye av det som tidligere var hjemlet direkte som lov, ble flyttet til Kirkeordning for Den norske kirke (kirkeordningen). Kirkeordningen forvaltes av Kirkemøtet, og har ikke status som lov¹, men betraktes rettslig sett som et internt regelverk for kirken.

Kirkeordningen er hjemlet i trossamfunnsloven:

Fastsatt av Kirkemøtet 30. mars 2019 med hjemmel i lov 24. april 2020 nr. 31 om tros- og livssynssamfunn (trossamfunnsloven) §

¹Kirkemøtet er ikke et lovgivende organ.

11 fjerde ledd, § 12, § 15 og § 17.

Særlig relevant for dette notatet er trossamfunnsloven § 15 første ledd andre punktum:

*Kirkemøtet gir regler om krav til kirkebygg, **forvaltning av kirkebygg og tilhørende fond**, kirkebyggenes inventar og utstyr, og om bruk av kirkebygg, herunder betaling for bruk.*

Kirkemøtet gir sine regler for kirkefond etter dette i kirkeordningen § 21:

§ 21. Kirkefond

Kapital som er knyttet til en kirke, samles i et kirkefond. Fondet forvaltes av kirkelig fellesråd. Kirkerådet kan gi nærmere regler om forvaltningen. Avkastningen skal benyttes til kirkens drift og vedlikehold. Med bispedømmerådets samtykke kan avkastningen benyttes til andre kirkelige formål i soknet eller i andre sokn i kommunen.

Fondets kapital kan med bispedømmerådets samtykke benyttes til kirkelige formål i soknet eller i andre sokn innen kommunen.

Reglene i første og annet ledd gjelder ikke dersom noe annet følger av testamentariske eller andre særlige bestemmelser.

Forvaltning av kirkefond ligger til fellesrådet, jf. kirkeordningen § 17 fjerde ledd:

Kirkelig fellesråd forvalter inntekter og formue knyttet til kirke og kirkefond, tilskudd til kirkelig virksomhet fra kommunen eller kirkens virksomhet nasjonalt og midler menighetsråd stiller til fellesrådets disposisjon for å løse oppgaver i soknene.

Bygging, drift og vedlikehold av kirker er forøvrig også fellesrådets ansvar, jf. kirkeordningen § 17 andre ledd bokstav a:

Kirkelig fellesråd er ansvarlig for
a. bygging, drift og vedlikehold av kirker,

3 Historisk bakgrunn for kirkefond

3.1 NOU 1989:7, Hille-utvalget

Fra utredningen som førte frem til kirkeloven av 1996, NOU 1989:7 (Hille-utredningen, ledet av biskop Georg Hille) [1], er det hentet disse sitatene som beskriver den historiske utviklingen knyttet til kirkefond og finansiering av kirken godt:

Ved kongelig resolusjon 4 oktober 1890 ble det bestemt å “*nedsette en Kommisjon til Behandling av Spørgsmaal om Geistligheidens Lønningsmaade og Kirkernes Indtægter*”. Etter mandatet skulle kommisjonen behandle følgende spørsmål: lønnsordning for prester og kirkesangere, behov for å endre tienden, opphevelse av en del avgifter i forbindelse med almuebygningene på prestegårdene, vedlikehold av selve prestegårdene, opphevelse av lov om stolstadene i kirkene, innløsning av jordavgift og løs landskyld, vedlikehold av prestegårder i Finnmark, beregning av innskudd til geistlig enkekasse, og om takster for inntekter til prester og kirker. ([1] s. 49)

Kommisjonen så det som en viktig forutsetning at hver kirke skulle kunne bestå ved egne midler. ([1] s. 50)

Begrunnelsen for dette siktemålet med lovarbeidet fant kirkekommisjonen i den historiske utvikling. Bl.a. ble det slått fast at kirkene med deres formue og inntekter tidligere var blitt ansett som offentlige stiftelser - ikke bare i katolsk tid, men også etter reformasjonen. Dermed var dette i virkeligheten et spørsmål om å bringe kirkenes status i samsvar med den opprinnelige rettstilstand på området. ([1] s. 50)

Kommisjonen ønsket framfor alt at soknekirken for framtiden skulle være menighetens eiendom. Ingen privatpersoner skulle lenger kunne disponere kirkenes inntekter eller formue. Heretter skulle en kirke heller ikke kunne selges. Derimot skulle det fortsatt være anledning for flere menigheter å eie en kirke i fellesskap. **For å sikre at disse prinsippene ble realisert, foreslo kommisjonen å opprette lokale kirkefond.** ([1] s. 50)

For å få til en mest mulig helhetlig forvaltning ble det foreslått å opprette et statlig hjelpefond og lokale kirkefond - slik vi allerede har sett i forbindelse med kommisjonens forslag om å oppheve konge- og kirketiende. De lokale kirkefond skulle være urørlige bortsett fra den årlige avkastning, som for framtiden skulle dekke kirkens løpende utgifter. Et eventuelt underskudd skulle dekkes av soknets medlemmer. En del tidligere avgifter skulle innløses med det tyve-dobbelte av den årlige avgiften. Disse midlene skulle gå inn i kirkefondet og plasseres som panteobligasjoner i fast eiendom eller på stats-, kommune- eller hypotek-obligasjoner. Hovedregelen for bruk av midlene skulle være at de bare kunne gå til å dekke kirkens behov og til lønn av kirkens ansatte ([1] s. 51)

Kirkeloven ble enstemmig vedtatt 22 juli 1897. ([1] s. 52)

Kirkeloven av 1897 avsluttet et århundres strev for at menighetene igjen skulle eie sine kirker og gis muligheter til å vedlikeholde dem, utvide dem og eventuelt erstatte dem med nybygg. Med sine lovforslag sørget også Kirkekommissjonen for å rydde opp i de svært kompliserte og uoversiktlige forhold som lenge hadde preget kirkenes økonomi. ([1] s. 55)

Opprinnelig var det ikke meningen at dette skulle føre til årlige utgifter over kommunekassene. De økonomiske forpliktelser skulle dekkes ved avkastningen av nyopprettede kirkefond, hvor kapitalen skulle utgjøres av kirkens eiendommer og innløsning av gamle avgifter. [...] Disse forutsetninger viste seg snart ikke å holde. Avkastningen av de lokale kirkefond var ikke tilstrekkelig til å dekke de nødvendige bygnings- og vedlikeholdskostnader. ([1] s. 55)

I 1920-årene hadde den soknedelte forvaltning begynt å miste noe av sin tidligere betydning. Som en medvirkende årsak kan nevnes opprettelsen av menighetsråd i 1920. Viktigere var det utvilsomt at kommunikasjonene var blitt betydelig bedre, og at det dermed var blitt lettere å få forvaltningen til å fungere for et større område. Soknekommunene ble opphevet ved lov i 1950. Soknestyrets kirkelige forvaltningsansvar hadde over en lang periode nokså umerkelig glidd over til kommunestyret. Det lokale kirkestyre ble for de nye kommunestyrer ett blant mange saksområder. Soknestyrets bevilgningsrett, bla. til kirkelige formål, ble erstattet med et kontonummer på kommunebudsjettet. De lokale kirkefond og geistlige lønningsfond ble integrert i den kommunale økonomi. Og for folk flest ble nok bevisstheten om disse fond etter hvert temmelig vag. ([1] s. 66)

Slike kirkefond finnes det i dag et fåtall av, oftest av beskjedne størrelse, ikke minst som følge av at det ved lovendring i 1962 ble åpnet adgang til å benytte slike fondskapitaler til kirkelige formål i menighetene, jf. kirkeloven § 20. Det ble den gang uttalt at størrelsen på kirkefondene med få unntak varierte “fra noen hundre kroner til noen hundre tusen”, og at “den avkastning kirkefondene gir utgjør stort sett forholdsvis ubetydelige summer på de kommunale budsjetter”, jf. Ot. prp. nr. 25 (1961-62). Formålet med lovendringen i 1962 var å legge til rette for en utvikling av kirkefondene, og det antas at det nå er få igjen. ([1] s. 205)

Bestemmelsen i kirkeloven § 20 er fortsatt aktuell for så vidt som det ennå finnes enkelte lokale kirkefond. Utvalget foreslår at disponeringen av et kirkefonds kapital etter kirkeloven § 20 for

framtiden skal godkjennes av vedkommende bispedømmeråd, og det bør i slike tilfeller innhentes uttalelse fra kommunen da dette kan ha betydning for kommunens tilskuddsforpliktelse, jf her pkt 17.5 og lovutkast i § 68 annet ledd. Utvalget kan ikke se at stifts-direksjonen i nevnte tilfeller er et naturlig godkjenningsorgan når den økonomiske forvaltning av lokale kirkefond forutsettes overført fra kommunestyret til vedkommende menighetsråd. ([1] s. 205)

Eventuelle inntekter ved bruk av kirkene (f.eks. betaling for kirkelige handlinger), inntekter av lokale kirkefond eller av andre formuesverdier som ligger til kirkene, forutsettes innpasset i det årlige driftsbudsjettet for kirkene. Det kommunale driftstilskuddet skal således bare dekke de netto driftsutgifter som derved framkommer. Dette er for så vidt ordningen også i dag, men mens disse inntekter nå føres i kommunebudsjettene, vil de for framtiden bli ført som inntekt i soknenes budsjetter.([1] s. 206-207)

3.2 NOU 2006:2, Gjønnnes-utvalget

Gjønnnes-utvalget overleverte NOU 2006:2 om statskirkeordningen [2]. Herfra er det også hentet noen korte betraktninger om kirkefond og finansiering av kirken:

Etter innføringen av formannskapsloven av 1837, måtte kommunestyret sørge for sin del av finansieringen av kirkens drift. Kommunen vedtok den lokale kirkes budsjett, førte regnskap, utøvet arbeidsgiveransvar og ivaretok en rekke tekniske og administrative oppgaver knyttet til driften av kirkene og kirkegårdene. Innføringen av menighetsrådene i 1920 ga lokalkirken to organer. Kommunestyrenes ansvar for økonomiske spørsmål ble videreført, mens menighetsrådet fikk hovedansvar for å fremme kirkelig virksomhet og åndelig liv. ([2] s. 116)

Loven om kirker og kirkegårder og den geistlige lønningsloven fra 1897, befestet kommunens ansvar for menighetens økonomi. Kommunestyrene ble menighetenes økonomiske forvaltningsorgan. Utgiftene til kirken skulle dekkes av kirkefondene som besto av kirkens eiendommer og inntekt fra tidligere avgifter Dette viste seg å ikke være tilstrekkelig, og finansieringen av kirken ble i stadig sterkere grad basert på kommunens skatteinntekter. Det som tidligere ble innkrevd som tiende og avgift, ble avløst av skattlegging.([2] s. 116)

4 Vurdering

4.1 Testamentets ordlyd og arvens formål

Utfra testamentets ordlyd, og også utfra testamentsfullbyrders tolkning av denne, er ikke arven fra Flendalen/Granheim et kirkefond etter kirkeordningen § 21, for så vidt som at arven ikke skal gå til drift og vedlikehold. Dette står i motsetning til formålet med kirkefond etter kirkeordningen § 21 første ledd fjerde punktum: *Avkastningen skal benyttes til kirkens drift og vedlikehold.*

Testator legger ingen begrensning på bruk av kapitalen, og legger heller ingen føringer i retning av at bruk av arven er begrenset til avkastningen fra den testamenterte gaven, eller at gaven skal ha en varighet (noe som ville vært naturlig å uttrykke dersom testator tenkte det som et avkastningsfond.)

Det følger vitterlig av testamentet at det er andre regler enn det som fremgår av § 21 første og andre ledd, som gjelder for arvegaven. Dermed er det § 21 tredje ledd som må legges til grunn: *Reglene i første og annet ledd gjelder ikke dersom noe annet følger av testamentariske eller andre særlige bestemmelser.*

4.2 Fellesrådets fond

Midlene fra arven er bokført i fellesrådets balanse som bundet fond. Her er det riktignok betegnet som Flendalen/Granheim *kirkefond*, uten at det ligger noen rettslige føringer i at begrepet kirkefond er benyttet her. Navnet er egnet til å skape misforståelser og bør endres, da det ikke er snakk om et kirkefond etter § 21. Tidl. kirkeverge Olsen bekrefter at det forholder seg slik, nemlig kun en valgt betegnelse i regnskapet, i og for seg uten andre føringer.

Ingen av de ordinære fond, hverken bundne eller ubundne i fellesrådets balanse, er rentebærende. Dette er helt i samsvar med hva som også gjelder for tilsvarende fond i den kommunale forvaltningen.

Forskjellen på et bundet og ubundet fond, er at ved bundet fond er det en ekstern giver som har lagt bestemmelser for hvordan midlene skal disponeres. Typisk avsettes midler fra f.eks. bispedømmet til trosopplærings- eller diakonale formål på bundet fond. Da er det bispedømmet som har bestemt formålet til de midlene. Midler som fellesrådet selv avsetter på fond (og dermed er fri til selv å bestemme bruk av), avsettes på ubundet fond. Begge deler er likevel rene regnskapsmessige balansekonti, og har ingen særskilt forvaltning knyttet til seg med tanke på avkastning.

Skulle man likevel tenke seg at arvefondet ble definert som et kirkefond, foruten at det formålmessig ville vært i strid med testamentet, ville det

innbære at kun avkastningen fra fondet kan brukes. Det ville antakelig også innebære et vedtak i fellesrådet om disponering av midlene til et formål og til en forvaltning med avkastning for å oppfylle formålet. I en slik disponering vil avkastning måtte veies opp mot risiko.² Noe slikt disposisjonsvedtak har ikke fellesrådet gjort.

4.3 Dispensasjonsmuligheten i kirkeordningen § 21.

Dersom midlene skulle disponeres som et kirkefond men likevel *ikke* benyttes til drift og vedlikehold, ville man måtte gjøre *utstrakt* bruk av bispedømmerådets dispensasjonsmulighet i § 21 første ledd siste punktum og andre ledd, for å kunne benytte midlene slik testator har angitt i testamentet:

Med bispedømmerådets samtykke kan avkastningen benyttes til andre kirkelige formål i soknet eller i andre sokn i kommunen.

og:

Fondets kapital kan med bispedømmerådets samtykke benyttes til kirkelige formål i soknet eller i andre sokn innen kommunen.

Man ville da vært i den situasjon at man *med overlegg oppretter et kirkefond i strid med testamentets formål*, og dernest søker bispedømmerådets dispensasjon *for hele fondets kapital og avkastning* i den hensikt å bringe det i samsvar med testamentet. Det er selvfølgelig både meningsløst og neppe gjennomførbart.

4.4 Hensiktsmessighet opp mot kirkens finansieringsordning

Den historiske bakgrunnen til kirkefondene, var å finansiere drift og vedlikehold av kirkene. (Se avsnitt 3.1 på side 4). Dette er et ansvar som nå ligger hos kommunene. I de tilfeller hvor det finnes kirkefond, vil avkastningen herfra bokføres som øremerket inntekt på fellesrådets budsjett, med risiko for tilsvarende avkortning av rammeoverføringen fra kommunen. Drift og vedlikehold av kirken fordeles slik mellom kommune og fond, noe det ser ut for å være historisk belegg for.

Det er tydelig fra testator at det er anskaffelser og påkostninger som nettopp *ikke* ellers er finansiert som er gavens formål. Det har formodningen mot seg at en slik gave skulle testamenteres til formål som ellers er finansiert gjennom lov.

²Dette har forøvrig noen paralleller til stiftelsesdisposisjoner, hvor også kapital knyttes til et formål, og det ofte er avkastningen som skal benyttes til å realisere formålet.

Kirkeordningen § 21 om kirkefond er en videreføring av kirkeloven 1996, med kirkeloven 1897 som grunnlag. Kirkefond handler i stor grad om gamle ordninger, (f.eks. skogeiendom) med avkastning til drift og vedlikehold av kirken³. Det er neppe aktuelt at nye testamentariske gaver blir betraktet som kirkefond etter kirkeordningen § 21.

4.5 Økonomisk vurdering

Følgende er hypotetiske regnestykker dersom arvefondet skulle blitt definert som kirkefond med bruk av avkastning.

Hvor stor kan den nyttbare avkastningen bli?

Forutsetter vi en arv på 1,900,000,- og en årlig avkastning på 5,01%⁴ (Siste 5 års gjennomsnittrente fra året arven ble stilt til disposisjon for fellesrådet, slik at vi får med tiden før renteoppgangen også), gir dette en **årlig avkastning på 95,190,-** fra fondet.

Velger man i stedet å bruke snitt av siste 2 års rente (6,61%), blir renten høyere pga. siste års renteoppgang. Da blir **årlig avkastning på 125,559,-**.

Trysil kirkelige fellesråd har brukt fra fellesskapets driftsmidler til å finansiere taket på Trysil kirke i 2023. (Altså ikke budsjetterte investeringsmidler øremerket prosjektet, men ubundne fond og driftskonto), samlet en kostnad på i overkant av 1,100,000,-.

Tenker man seg at kostnaden til taket “lånes” til samme rente som fondsavkastningen (hvilket ikke er en urimelig lånerente), vil lånet på 1,100,000,- være nedbetalt etter **18 år** med 95,190,- i årlige innbetalinger og en lånerente på 5,01%.

Samme lån til taket men med årlige innbetalinger på 125,559,- og rente på 6,61%, er da nedbetalt etter **14 år**.

Dette vil jo i og for seg være penger som fellesrådet “betaler til seg selv”, slik at her kan man jo velge hvilken rente man vil bruke i beregning av nedbetalingstid fra fondet.

Ser man helt vekk fra at kostnaden på 1,100,000,- renteberegnes i nedbetalingstiden, og betrakter årsavkastningene som rene avdrag på et rentefritt

³Jf. også avklaring fra Hamar bispedømme v/Johansen Harby i sakens anledning: *Jeg støtter konklusjonen om at det ikke er kirkefond iht. § 21, denne bestemmelsen gjelder “gamle penger” fra den tida da kirkefond var et reelt verktøy for å drifte kirkene.*

⁴Renten er valgt utfra Trysil kommunes rente til Trysil kommune holding AS, som er 3 mnd NIBOR + 2%. Som gjennomsnittlig avkastning i kapitalforvaltning, er dette en god avkastning avveid mot risiko.

lån, vil det likevel dreie seg om en nedbetalingstid på 9-12 år.

Her er det flere forutsetninger i regnestykkene som må tas i betraktning. Blant annet at man i gjennomsnitt over tid kan oppnå så vidt høy avkastning på fondet som tilsvarende en lånerente i bank. Sannsynligvis vil avkastningen være lavere, med mindre man skal akseptere en høyere risikoprofil. Men det illustrerer poenget at Trysil kirke er påkostet allerede i størrelsesorden 9-18 års avkastning fra et tenkt kirkefond på 1,900,000,-.

Det er heller ikke gjort avsetning for inflasjon i kalkylen, noe som ville vært naturlig å gjøre dersom kapitalen er urørlig og skal for all fremtid opprettholde samme (eller høyere) verdi. Avkastningen fra fondet må derfor fordeles mellom formålet og en avsetning til fondet for å kompensere for inflasjon.

Virkningen er at det er vesentlig mindre enn de stipulerte beløpene over som er tilgjengelig for formålet, dersom fondet skal opprettholde verdi over tid. (Hvordan midlene er plassert, dvs. hvilke finansielle instrumenter som er benyttet, er en vesentlig faktor for hvordan inflasjon virker.)

5 Konklusjon

Arven fra Flendalen/Granheim er ikke et kirkefond etter § 21, og kan heller ikke bli det utfra testamentets ordlyd. Det er ikke krav om avkastning fra fondet og fellesrådet har intet vedtak om slik forvaltning. Det beregnes ikke renter av fellesrådets bundne eller ubundne fond. Det ville neppe vært tjenlig om arven var definert som et kirkefond, da avkastningen antakelig hadde blitt sett i sammenheng med den øvrige *lovpålagte* finansieringen av drift og vedlikehold, både mhp. kommunal rammeoverføring og i fellesrådets budsjettprioritering: Kirkefondsavkastningen blir budsjettet først, før øvrige midler bevilges. Forøvrig tilsvarer verdien av allerede påkostet vedlikehold på Trysil kirke mange års nyttbar avkastning fra et tenkt kirkefond av denne størrelsen.

Referanser

- [1] NOU 1989:7. *Den Lokale Kirkes Ordning*. Norges Offentlige Utredninger. Kirke- og undervisningsdepartementet, 5. jun. 1989. 383 s. ISBN: 82-583-0157-8.
- [2] NOU 2006:2. *Staten og Den Norske Kirke*. Norges offentlige utredninger 2006,2. Oslo: Kultur- og Kirkedepartementet, 31. jan. 2006. 215 s. ISBN: 978-82-583-0864-2.